

POMAK HALK İNANÇLARI*

POMAK FOLK BELIEFS

НАРОДНЫЕ ВЕРОВАНИЯ “ПОМАК”

Dr. Yaşar KALAFAT**

Öz

Bu yazıda, Balkanlar ve göç konsepti/kavramı içerisinde “inançla Göç” konusu işlenmektedir. Türk kültür coğrafyası ve Türk kültürlü akraba halklar tanımı kapsamında karşılaştırmalı olarak Pomak halk inançlarına yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Pomaklar, Türk kültür coğrafyası, akraba halklar, halk inançları.

Abstract

In this paper, in the the Balkans and the concept of migration “faith Migration” is mentioned. Turkish cultural geography and Turkish cultured relatives peoples within the scope of the definition of comparative were given to Pomak folk beliefs.

Keywords: Balkans, Pomaks, Turkish cultural geography, related people, folk beliefs

GİRİŞ:

Biz bu yazımızda, Balkanlar ve göç konsepti/kavramı içerisinde “**İnançla Göç**”¹ konusu üzerinde durmak istiyoruz. Toponomi ve onomastikle göç olabildiği gibi inançla da göç olabileceğini düşünüyoruz. İnançla Göç tanımının yerine “**Mitolojik Kök Hücrelerle Göç**” kavramının kullanılmasının daha sağlıklı olabileceği kanaatindeyiz. Toplumlar göçerlerken yer ve insan isimleri ile birlikte göçerlerken, her iki isimlendirme şekli muhakkak az-çok inanç da içerirler. Hal bu olunca göçlerin taşıdıkları kimlik belirleyici özelliklerinden inanç göçü en belirleyici olandır. Toplumların girdikleri yeni dinlerin elbiselerini eski inançlarına giydirdikleri sosyolojik bir gerçektir. Bu kat be kat giysileri soyundurduğunuzda, onların

---

* Bu metin 4–7 Kasım 2014 tarihleri arasında İstanbul Üniversitesi ile Rumeli Balkan Dernekleri Federasyonu tarafından İstanbul’da yapılan 3. *Uluslararası Balkanlar ve Göç Kongresi*’nde bildiri olarak sunulmuştur.

** *Türk Halkbilim Araştırmaları Kültür ve Strateji Merkezi, Ankara/TÜRKİYE*
(yasarkalafat@gmail.com www.yasarkalafat.info)

¹ Yaşar Kalafat, *Altaylardan Anadolu’ya İnanç Göçü*, Berikan, Ankara, 2012; *Türk Kültürlü Halklarda Orta Asya’dan Orta Doğu’da İnanç Göçü*, Berikan, Ankara, 2011

çıplak bedenleri üzerinde, mitolojik dönemin ilk giysilerini görürsünüz. Bu giysilere rastladığımız toplumlar sizin arkaik dönemden akrabanız olan toplumlardır.

Balkan halklarından bilhassa az sayılı halk kesimleri Anadolu Türklüğünün asgari birkaç bin yıllık akrabalarıdır. Bu akrabalık Hun, Avar, Hazar Bulgar, Kuman, Kıpçak Türk dönemlerine kadar uzanıyordu.

Bu noktada, Türk'ten Türklükten ve Türk kültür coğrafyasından ne anladığımızı kısa açıklayalım. Bize göre Türklük bir kavim ve ırk adı olmaktan çok önemli bir özellik içeriyor, Türklük bir ortak yaşam biçimi, birlikte yaşanan halklarla beraber üretilmiş bir kültür anlamı taşıyordu. Türk yurdu, birlikte yaşayan halkların ortak yurdu ve Türk kültürü de bu yurt üzerinde yaşayan halkların ortak kültürü idi. Türklük üzerinde hak sahibi olmanın nispetini, ortak esere yapılan katkının payı belirliyordu. Tarihin hiçbir döneminde hiçbir toplum tamamen homojen olmamış iken binlerce yıllık ayrılıkların dil gibi bazı kültür vasatlarında farklılıklar doğurması doğaldı ve anlayışla karşılanmalıdır.

Bize göre Balkanlardan Anadolu'ya göç, Binlerce yıl evvel doğudan batıya yaşanmış göçün, çağımızda batıdan doğuya yaşanan ufak bir örneğidir.

METİN:

Biz, halk inançları çalışıyoruz. Türk kültür coğrafyasından derlediğimiz halk inançlarını karşılaştırıyor, ayrılıkları ve ayrılıkları üzerinde yoğunlaşıyoruz. Halk kültürü verilerinin kimliklendirilmelerinde günümüzden geçmişe doğru bir yolculuğa çıkıp, var ise kültürel akrabalık, başlangıç dönemlerine ulaşmaya çalışıyoruz. Böylece kültürel akrabalığın ilk dönemlerinin tespitini amaçlıyoruz. Bizim anlayışımıza göre, kültür akrabalığı soy birliğinden daha zayıf bir akrabalık bağı değildir. Halk kültürü bağlarının yakınlık göstergesi diğer akrabalık yakınlıklarından daha önemsiz değildir.

Balkanlar Türk kültür coğrafyasından fazla uzun soluklu olmasa birçok halkın halk inançları üzerinde çalıştık. Şunu gördük ki, Osmanlı Türk döneminde, imparatorluğun diğer bölgelerinde de olduğu gibi bu bölgede de birlikte yaşayan halkların halk kültürlerinde ciddi sentezler oluşturup, ortak bir imparatorluk kültürünün kaynağı olarak halk kültürü alınmıştır. Bu tespiti halk kültürünün; halk inançları, halk tababeti, halk mutfağı, halk musikisi, halk oyunları, halk el sanatları ve diğer alanlarında görebiliyoruz.

Biz bu sunumuzda Balkan halklarından Torbeşler ve Pomaklar'ın halk inançları üzerinde kısaca duracağız. **Ad verme, kına yakma, çeyiz dizme, bebeğin cinsiyetini tahmin** ve benzeri gibi hususlarla ilgili inançlardan ziyade, mitolojik muhtevası da olabilen **bağlamak-bağlanmak, sahiplenmek-sahiplenilmek, adanmak- adanılmış olmak** gibi kült ve kodlar üzerinde duracağız. Ayrıca, **Ben/Hal, Ovoo/Oboo, Ongun, Tabu** gibi kimlik belirleyici tespitlerden söz etmeğe çalışacağız. Bu çalışmanın verilerinin temininde “Karşılaştırmalı Gora/Goralı Halk İnançları”² isimli makale ve “Makedonya Türkleri (Türkmenler, Torbeşler/Türkbaşlar, Çenkeriler ve Yörükler) Arasında Yaşayan Halk İnançları”³ ile “Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları IX-X”⁴ isimli kitaplarımız esas alınmıştır.

² Yaşar Kalafat, ““Karşılaştırmalı Gora/Goralı Halk İnançları” **İkibinyirmüç Dergisi**, 2014

³ Yaşar Kalafat, “**Makedonya Türkleri (Türkmenler, Torbeşler/Türkbaşlar, Çenkeriler ve Yörükler) Arasında Yaşayan Halk İnançları**” Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1994

⁴ Yaşar Kalafat, **Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları IX-X**, Berikan, Ankara, 2002

Pomak halk inançlarında “**Su kültü**” vardır. Genç kızlar kısmetlerinin açılması için dağ sularından toplar Allah’a duadan evvel ikinci namazından sonra bu su ile banyo yapar, ağızlarına ve burunlarına üç defa su alırlar.

Pomak halk inançlarında “**Taş kültü**” de vardır. Pomak köylerindeki **Delikli Taşlar**’dan besmele çekilerek sağ ayakla başlanılmak üzere geçilirdi. Bu taşlar aynı zamanda adak taşları konumunda idiler, niyetli kimse bu taşın olduğu yere kendisine ait üzerindeki bir eşyasını koyardı. Burada kuşlar türü hayvanat için de **saçı** yapılır, onların yemeleri için, bu tür mekânlara ekmek kırıntısı falan bırakılırdı.

Bu iki toplumda ailesi ile helâlaşarak evinden çıkan gelinin yol boyunca önünün kesildiği olur. Buna **Gelin Alayı yolu Kesmek** denirdi. Yolu kesenler para hediye türü şeyler alarak gelini uğurlarlardı.

Geçmişte Pomak düğünlerinde **Düğün Bayrağı** olurdu. Yeni gelin ilkin kısa bir süre için damadın babasının evine inerdi ve bu esnada koltuğunda Kur’an 1 Kerim vardır. Daha evvel atla getirilmiş olan gelin köyün etrafında tavaf edercesine atla dolaştırılır düğün bayrağının olduğu yerde attan indirilirdi.

Torbeşlerde, “Çeyiz **Sergileme**” ve “**Gelin Hamamı**” gibi uygulamalar evlilik döneminin ara uygulamalarındandır.

Pomak halk kültüründe “**Uğur inancı**” vardır. Bu toplumda yeni gelinin uğurlu olması için hocaya gidilip dua yazdırılır. Gelin yeni evinin eşliğinden girmeden evvel başına saçsı yapılır. Gelinin yeni evine sağ ayağını atarak girmesi istenir. Gelinin ayağına “**su gibi nafakalı olsun**” dileği ile su serpilirdi.

Torbeşlerde, uğursuz kimseler için “**Bahtsız**” denir. Torbeşlerde de **uğurlu el, uğurlu ayak, uğurlu kişi** inanç ve anlayışı vardır. Yeni açılan bir dükkâna bereketli olsun diye “hayırlı olsun” denilip para atılır Dükkân sağ elle ve besmele ile açılır Dükkana sağ ayakla keza besmele ile girilir. Kapatılırken “elhamdülillah” denilip sağ elle kapatılır.

Pomaklarda gelinden “**Gelinlik**” yapması istenir ve uygulanır. Gelinlik yapıldığı sürede gelin kayınata ve kayınanası ile konuşmazdı. Onların gelinlik yapılmasını istememe hakkı yoktu.

Pomaklarda da bebek dünyaya gelinde kulaklarına ezan ve gamet ile birlikte ilk haftasında da “**Doğum Mevlidi**” okunur, “**Babina**” diye bilinen doğum aşısı yapılır. Bu inanç ve uygulama Torbeşlerde de vardır. Bu mevlitte **karanfil** şerbeti ikram edilir. Karanfilin kokusunun kutsal olduğuna inanılır.

Pomaklarda Kırklanmamış bebek çıplak hali ile kimseye gösterilmez. Kırklı kadının “**Ağır Basan**” diye bilinen bir iye tarafından basılabileceğine inanılır. Bu iyenin esir edilebileceğine, çalıştırılıp zengin olunabileceğine inanılır. Bu inanç Torbeşlerde, **Al Karısı** ve **Al Basması** olarak bilinir.

Pomaklar erkek çocuklarının Sünnetinde de mevlit okuturlar. Sünnet Mevlidinde “**Koç Parası**” olarak bilinen bir para toplanır. Bu para sünnet sahibi aileye verilir. Sünnette kesilen parça bir tepsi içerisinde davetlilere gösterilir ve para toplanılır. toplanılan para sünnetçiye verilir. Torbeşlerin ve Pomakların Sünnet inanç ve uygulamalarında bir fark yoktur. Torbeşlerde de çok kere sünnetin kesilen parçası saklanır.

Pomak halk kültürünün halk tababeti boyutu da vardır. Ayağını basamayan çocuk için aşure türünden özel bir aş hazırlanır ve yakın çevreye dağıtılır. Böylece çocuğun ayağına basabileceğine inanılır.

Ad Toyu'nda olduğu gibi Torbeşler ve Pomaklar bebeğin ilk çıkan dışı münasebeti ile **Diş Toyu** yaparlar. Bunun için hazırlanmış pilav çocuğun başı üzerindeki tepside yenilir. Böylece başın sahibi için hayır işlenmiş olunur.

Pomaklarda bereketle ilgili başka inançlar da vardır. Bunların bir kısmı ekmek, su, **eşik** ve **süpürge** ile ilgidir. Ev, akşam gün battıktan sonra süpürülmez, süpürgeye el sürülmez. Evin çöpü eşikten dışarı dökülmez, bu durum evin bereketinin süpürülüp dışarı atılacağı şeklinde yorumlanır. Bu toplumda akşamdan sonra eşikten dışarıya su, bilhassa **sıcak su** da dökülmez. Zaruret var ise besmele çekilerek dökülür. Bir şeye uğranabileceğine inanılır. Evin bereketi adına yemekler ev halkı ile birlikte topluca yenilmesi gerektiğine inanılır. Yemek sadece ekmek de olsa sofraya bezinin üzerinde yenilir, ekmek kırıntılarının çiğnenmesi istenilmez. Keza sofraya bezi çiğnenmeyen bir yere silkelendir. Bu inanç ve uygulama Torbeşlerde de vardır.

Pomak halk inançlarında da **Yağmur Duası** vardır. Kurak geçen mevsimlerde hocanın yönettiği yağmur duasına çıkılır.

Pomaklarda ve Torbeşlerde yas süresi yedi gündür. Ölünün **Yedisi, Kırkı, Altı ayı** ve **Senesi** yapılır. Yas yemeğinin yanı sıra **Ölü Helvası** yaparlar. Pomak halk kültüründe helva, dinî bayramlarda ve Cuma akşamları yapılır. Helva kokusunun ölülerin ruhuna gideceğine inanılır.

Pomaklarda **Yas Rengi** inancı yoktur, yasta dahi olursa kara giyinilmez ve cenazelerde renkli şal örtülür.

Bütün bu halk inancı tespitleri, diğer Türk kültürlü halkların halk inançları ile belirtilen 3 kaynaktan da açıklandığı gibi büyük ölçüde örtüşmekte ve teyit özelliği taşımakta ve zenginleştirici özellik içermektedirler.

Bizim üzerinde durmaya çalıştığımız husus, yukarıda da belirtildiği gibi kült oluşturmuş inançların kod oluşturanlarından yola çıkılarak mitolojik köklerine inebilmektir.

Örnekleme gerekir ise taş ve saç inançları ile ilgili olabilen Ovoo/oboo'lar Atlı Göçebe Bozkır Medeniyeti'nin adak yerleri olup, buralara Türkistan'da olduğu gibi Türkiye'de de taş ve bez saçısı yapılarak, buralardan adeta uğur, kut umulmaktadır. Kültür coğrafyamızda bilhassa kırsal kesimde, çok kere yanılarak mezar sanılan minik taş tepçiklere Balkanlar Türk kültür coğrafyasında da çaput bağlanıyor ise bu bir kültürle göç olayı bulgusudur.

Gelin bayrakları gönderlerinin tepesine takılan elma ve ona iliştirilen telekler, şimdilerde pek görülme de bir dönemin seçilmiş **tabu** kuşlarına ait teleklerdi. Bu telekler ilgili düğün evinin **ongun kuşları** idiler. Bu ongunlar kimlik belirlemede araştırmacıya rehberlik yapabilirler.

Genç kızların bilhassa gelinlerin saçlarında kullanılan çiçekler asırlar evvelinde tesadüfen mi seçiliyorlardı. Nebatattan da ongun olduğu bilinirken, mitolojik güzergâhta yapılan yolculukta mesela karanfil araştırmacı ışık tutamaz mı?

Ruh perestlik, ata perestlik, tabiat perestlik muhakkak ve mutlaka bir kimliğe işaret etmeyebilirler. Ancak Türk kültürlü halkların halk inanmalarında ruhların mutlulukları için helva kavurma hayrında olduğu gibi onlara **koku saçısı** yapıldığı bilinmektedir.

Uğur, uğurlu ve uğurlamak inanç anlayışının da bize göre böylesi bir boyutu vardır. Uğurlamayla sadece ve muhakkak giden kimseyi yola vurmamak şeklinde anlamadığımızda, kavram daha muhtevalı bir anlam kazanmaktadır. Uğurlanan kimseye adeta uğur aktarılmaktadır. Uğur aktaran, uğuru kaynağından alabilen ve usulünce devredebilen kimsedir.

Konuya böyle bakınca **uğurlu zaman, uğurlu renk, uğurlu sayı, uğurlu kimse** gibi tanımlar mistik mitolojik bir anlam kazanmaktadır.

Gelin kızı babası uğurlayarak ocağının eşliğinden çıkarır. Damat gelinin yüzünü açarken, uğurla “**yüz görümlüğü**” verir.

Yol boyunca gelin alayının yolu kesilip saç yapılması sağlanırken, daha sonra yolu açanlar, gelin alayını uğurlamış, ona uğur dilemiş olurlar.

Diş Toyunda, Ad Toyunda, İlk Saç Toyunda yapılan hedikler, pilavlar husumeti önleyici, sevgiyi yayıcı, mutluluğu paylaştıran bu türden saçlardır.

Pomaklarda yas renginin olmayışı, yas döneminde dahi renkli şal giyilmiş olması hayretle karşılanmamalı. Türk renk kültüründe yas renginin derinliklerinde **kara** değil **mavi** bazı yörelerde ve dönemlerde de **ak** vardır.

Ben/hal konusu da geçmişten günümüze kimlik belirleyici, tanımlayıcı bir tespit olabilir. Bu gün daha ziyade hanımlarda süs unsuru olarak kullanılan hal/benler bir dönem boy-larının damgaları olarak kullanılıyorlardı. Karapapak kızları başka bir boya gelin gittikle-riinde, gelmiş oldukları ilk boya bu hal/benlerle anlatıyorlardı.

Ses sakınma orucunu sona erdiren geline kayınvalidesi saç olarak bir hediye alır ve ona uğur dilekte bulunur.

Bu tür misalleri çoğalmak ve hayatın her safhasına yaymak mümkündür. Her uğurla-madan evvel veya sonra uğurlayan veya uğurlanan arasında veya onlar tarafından üçüncü bir tarafa mesela konu komşuya, mahallenin çocuklarına, kedilere, kuşlara bir hayır bir saç yapıyor, bir haklaşma, helalleşme süreç ve uygulaması yaşanıyor. **Süt Hakkı, Ana Hakkı, Kardeş Hakkı, Yol Hakkı** inanç ve uygulaması farklı isimlerle de bilinmiş olsalar Torbeşlerde de vardır.

Gelin alayının köyün etrafında dönmesi şeklindeki uygulama da, Türk kültürlü halklar-da bir kökü arkaik döneme uzanabilen bir kült oluşturmuştur. Türbeleri etrafında çeşitli dilekler için dönülür, yağmur duasına çıkılmadan evvel ve sonra köy mezarlığının etrafında dönülür, Büyük yangınların etrafında dönülür. Bu kült, Balkanlar, Anadolu, Kuzey ve Gü-ney Azerbaycan Türk kültür coğrafyasında bir kod oluşturmuştur.

Aynı şekilde; bağlamak-bağlanmak, sahiplenmek-sahiplenilmek, adanmak- adanılmış olmak gibi kod oluşturmuştur. Kültler merkeze alındığında Pomaklar ve Torbeşler’in halk inançları için de aynı teşhis konulabilmektedir.

SONUÇ:

Torbeşler, Pomaklar ve diğer benzerleri Türklüğün kadim dönem kültür akrabalarıdır-lar. Doğu-batı istikametinde yaşanan Türk göçünü bu halklar birlikte yaşamış ve inançları ile göç etmişlerdir. Asırlar boyunca tesirli olan bilhassa kilise merkezli kültürel telkinler, doğal bir kısım kültürel değişimlere yol açabilmiştir.

Balkanlardan Anadolu’ya göç, ilk büyük göçü yaşamış halkların İslamî kimlikle tekrar buluşmaları olayıdır.

Halk kültürü, bilhassa halk inançları alanında yapılacak sistemli araştırmalar bu tarihi akrabılığın üzerindeki perdeyi aralayabilecektir.